

A kincstalálásra vonatkozó szabályozás történetének főbb csomópontjai a középkorban és az újkorban**

1. A iustinianusi római jog kincstalálásra vonatkozó szabályai

Jól ismert, hogy a iustinianusi római jog Hadrianus álláspontját fogadta el a kincsen történő tulajdonszerzés tekintetében az alábbi híres forrásszöveg tanúsága szerint: „*Thesaurus, quos quis in suo loco invenerit, divus Hadrianus, naturalem aequitatem secutus, ei concessit qui invenerit. Idemque statuit, si quis in sacro aut in religioso loco fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera sed fortuito invenerit, dimidium domino soli concessit. Et convenienter, si quis in Caesaris loco invenerit, dimidium inventoris, dimidium Caesaris esse statuit. Cui conveniens est et si quis in publico loco vel fiscali invenerit, dimidium ipsius esse, dimidium fisci vel civitatis.*” (Inst. 2, 1, 39).¹

Ez a rövid textus terjedelméhez képest nem kevés, összesen hét tényállási variációnak nevezhető esetet említ.

a) A természetes méltányosságot (*naturalis aequitas*) követve, amennyiben valaki saját telkén talál kincset, teljes egészében, korlátozás nélkül megszerzi annak tulajdonjogát. A saját telekben lévő kincsen történő tulajdonszerzésnek a véletlenség sem képezi tényállási elemét. (Természetesen egész más a helyzet az idegen telekben talált kincs esetében, amelyen a találó csak akkor szerez felerészben tulajdont, ha a kincset véletlenül találta meg.)

b) Ugyancsak a megtaláló szerez teljes egészében tulajdonjogot a *res sacrá*ban véletlenül talált kincsen, hasonlóképpen

c) a *res religiosá*ban véletlenül talán kincsen is.

d) Aki más telkében („*in alieno loco*”) véletlenül, tehát nem szándékosan kincset keresve talál kincset, úgy a kincs felerészben a találót, felerészben pedig a telek tulajdonosát illeti meg.

e) Ennek megfelelően pedig, aki császári földben („*in Caesaris loco*”) talál kincset, annak fele a találót, fele pedig a császárt illeti.

f) Végül pedig, amennyiben valaki közterületen (*locus publicus*) vagy

g) kincstári földben (*locus fiscalis*) talál kincset, úgy annak egyik fele a találóé, másik fele pedig a *fiscus*é, ill. a *civitas*é.

2. Kincstalálásra vonatkozó szabályozások a középkorban

a) A keleti gót királyságban a iustinianusi joghoz képest teljesen eltérő megoldás érvényesült a kincsen történő tulajdonszerzést illetően. A Nagy Theodorik keleti gót király udvarában is magas udvari tisztséget betöltő Cassiodorus közlése ugyanis egészen mást mutat: a kincset, legalábbis úgy tűnik,² Nagy Theodorik teljes egészében az *aerarium*nak rendelte juttatni: „*Depositivae quoque pecuniae, quae longa vetustate competentes dominos*

* SIKLÓSI IVÁN, PhD, adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Római Jogi és Összehasonlító Jogtörténeti Tanszék. E-mail: ivan.siklosi@ajk.elte.hu

** A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Ehhez a forrásszöveghez ld. beható jelleggel TH. MAYER-MALY: *Der Schatzfund in Justinians Institutionen*, in: P. Stein—A. D. E. Lewis (ed.): *Studies in Justinian's Institutes in Memory of J. A. C. Thomas*, London 1983, 126skk.

² Vö. TH. MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker*, in uő: *Rechtsgeschichtliche Bibelkunde*, Wien—Köln—Weimar 2003, 48.

amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur aerariis, ut qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre.” (Variae, 6, 8, 6).

A kincs fogalmának meghatározásában Paulus (D. 41, 1, 31, 1)³ szavaira is támaszkodó textus szerint „azok az elrejtett vagyontárgyak, amelyek jogos tulajdonosaikat az idő múlása folytán elvesztették, a te keresésed folytán a mi kincstárainkhoz kerülnek”. Az indokolás a következőképpen szól: „miként mindazok számára megengedjük, hogy birtokolják azt, ami a sajátjuk, önként kötelesek nekünk felajánlani azokat, amelyek nem az övék”.

A szöveget a régi (pl. Vinnius)⁴ és az újabb szakirodalom (pl. Mayer-Maly)⁵ is úgy értelmezi, hogy annak tanúsága szerint a megtalált kincs teljes egészében a kincstárat illeti, és mi is ezt az értelmezést fogadjuk el.

Feltűnő, hogy a textus nem említi a „the[n]saurus” szót, csupán — mintegy *in medias res* — az „elrejtett vagyontárgyakról” szól.

Cassiodorus — miként korábban Paulus — szintén *pecuniáról* beszél a kincs fogalmának meghatározása kapcsán. Feltételezhetjük azonban, hogy Cassiodorus sem csupán pénzről, hanem általában értékes vagyontárgyakról szól.

Érdekes, hogy a szöveg nem a „fiscus”, hanem az „aerarium” szót használja, amely eredetileg a köztársasági államkincstárát jelölte, míg a kincstalálás kérdéskörével foglalkozó, klasszikus, posztklasszikus és iustinianusi római jogi források kivétel nélkül a „fiscus” szót említik.

Ami pedig a „possidere” infinitivust illeti, az ebben a szövegben nézetünk szerint nem a klasszikus római jognak a tulajdonnal élesen szembeállított birtokfogalmát⁶ látszik tükrözni, hanem sokkal inkább a posztklasszikus vulgárjog felfogása szerinti „birtokra” utalhat, amely a tulajdonnal „helyel-közel majdnem azonosult”.⁷

A kincs fogalmának meghatározását tekintve a klasszikus római jog hatása egyértelmű, a kincs jogi sorsáról való rendelkezésben azonban a posztklasszikus római jog hatása mutatható ki, s egyben előrevetíti a kincstalálásra vonatkozó későbbi középkori szabályozások túlnyomó részének alap gondolatát is.

b) A középkorban ugyanis az ókori római jogtól jelentős mértékben eltérő, olykor ahhoz képest teljesen más elvi alapokon álló szabályok születtek a kincstalálásra vonatkozóan, mindazonáltal a kincstalálásra vonatkozó iustinianusi szabályozás olykor még a középkorban is alkalmazást nyert.

A kincstalálás kiemelt jelentőséggel bírt a középkor évszázadaiban; nem véletlenül ír újabban Wolfgang Schmid az „elvesztett kincs utáni harcáról”, ami „kulesmotívumot” jelentett a középkor történetében.⁸

A középkorban a telektulajdonos és a találó mellett a kincs két új „igénylője” bukkant fel: az uralkodó és a földesúr; az uralkodót illető javakra (*regalia*) vonatkozó rendelkezések⁹ a

³ „*Thensaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thensaurus: cuius etiam furtum fit.*”

⁴ A. VINNIUS: *Institutionum imperialium commentarius*, Amsterdam 1665⁴, 176: „Theodoricus quoque rex thesauros quocunque loco repertos publico vindicari iussit.”

⁵ MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker* (id.), 48: „der Ostgotenkönig Theoderich anscheinend... die Schätze zur Gänze für sein Ärar reklamiert hatte”.

⁶ Amely szerint semmi közös sincs a tulajdon és a birtok között (Ulp. D. 41, 2, 12, 1: „*nihil commune habet proprietatis cum possessione*”).

⁷ Vö. FÖLDI A.—HAMZA G.: *A római jog története és institúciói*, Bp. 2014¹⁹, 309.

⁸ W. SCHMID: *Die Jagd nach dem verlorenen Schatz. Ein Schlüsselmotiv in der Geschichte des Mittelalters*, Landesgeschichte als multidisziplinäre Wissenschaft. Festgabe für Franz Irsigler, Trier 2001, 345skk. — Elsősorban kultúrtörténeti szempontból fontos tanulmánykötet a kincs középkori jelentőségére nézve: E. M. TYLER: (ed.): *Treasure in the Medieval West*, York 2000.

⁹ Ld. a régebbi irodalomból E. ECKSTEIN: *Das Schatz- und Fundregal und seine Entwicklung in den deutschen Rechten*, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 31 (1910), 193skk.; az újabb

kincstalálásra vonatkozó szabályokat is alapvető módon befolyásolták, azonban egyes esetekben a iustinianusi szabályozás továbbélése is konstatalható.

c) Éppen ez utóbbi tekintetben lehet utalni Barbarossa Frigyes 1158-ban kelt, a regálék tárgyában alkotott rendeletére.¹⁰ A rendelet kimerítően felsorolja az uralkodót megillető javakat, és ezek között utolsó helyen említi a kincseket, pontosabban: fő szabály szerint a megtalált kincs egy részét. A rendeletben a iustinianusi rezsím él tovább,¹¹ hiszen Frigyes a kincstári vagy egyházi birtokon talált kincsnek csupán a felét rendelte az uralkodónak adni; a kincs másik fele a találót illette meg, feltéve, hogy a kincstalálásra nem szándékos kutatás eredményeként (azaz véletlenül; az e vonatkozásban a római jogi forrásokban szereplő *non data opera* kitétel ebben a szövegben is szerepel) került sor: „...*dimidium thesauri inventi in loco cesaris, non data opera, vel in loco religioso...*”.¹²

A iustinianusi rezsím mind dogmatikai, mind terminológiai szempontból konstatalható hatásának oka — erre Mayer-Maly¹³ is utal —, hogy e rendelet kibocsátására a bolognai glosszátorokkal való konzultációt követően került sor.

d) Ehhez képest azonban a II. Frigyes által a Szicíliai Királyság részére 1231-ben kiadott, *Liber Augustalis* néven is ismert melfi *constitutiók*¹⁴ (*Constitutiones Regni Siciliae*) a kincset teljes egészében a kincstárnak (*fiscus*) rendelték adni.¹⁵ A hivatkozott textus címében (3, 35) szerepel a „megtalált kincsekről (*De thesauris inventis*) kitétel. A kincstalálás tárgyaként a szöveg a pénzt, az aranyat, az ezüstöt és az értékes drágaköveket említi („*Pecuniam si quis invenerit, aurum, argentum, lapides pretiosos...*”). Ha valaki kincset talál, ennek tényét késedelem nélkül („*sine dilatione*”) köteles bejelenteni „*ad magnam curiam nostram*”, máskülönben lopást követ el (ahogy a textus fogalmaz: „a lopás büntetésével felel” [„*furti pena tenebitur*”).

„Tudni kell ugyanis” — szól a témánk szempontjából legfontosabb szövegrész —, „hogy a mi királyságunk minden egyes [kincs]lelete, amelyek tulajdonosa nem ismert, a kincstárat illeti meg”: „*Scire enim debet unusquisque inventiones regni nostri, quarum dominus non apparuerit, ad fiscum specialiter pertinere.*” (3, 35).¹⁶

e) Eike von Repgow nevezetes jogkönyve, a korabeli szász tartományi jog (*Landrecht*) és hűbérjog (*Lehnrecht*) összefoglalását nyújtó, a pl. a Mitteis—Lieberich-féle *Deutsche Rechtsgechichte* által is a legfontosabb német jogkönyvnek¹⁷ minősített *Sachsenspiegel* (1221—1224)¹⁸ szerint valamennyi „föld alá temetett kincs”, „amelyet mélyebben ástak el, mint ahogyan az eke jár”, „királyi hatalom” alá tartozik, tehát az uralkodót illeti meg: „*Al*

irodalomból R. FISCHER ZU CRAMBURG: *Das Schatzregal. Der obrigkeitliche Anspruch auf das Eigentum an Schatzfunden in den deutschen Rechten*, Höhr-Grenzhausen 2001.

¹⁰ Az ún. *Gesetze vom Ronkalischen Reichstage* részét képező *Regalia sunt hec* kezdetű *constitutióról* van szó.

¹¹ Ennek megfelelően írja VINNIUS: *id. m.* 176, hogy „A Frederico nil mutatum”, vagyis Frigyes császár semmit sem változtatott (ti. a iustinianusi jogi idevonatkozó szabályain).

¹² Vö. Inst. 2, 1, 39. — A rendelet teljes szövegét ld.: K. ZEUMER: *Quellensammlung zur Geschichte der Deutschen Reichsverfassung in Mittelalter und Neuzeit*, Tübingen 1913, 15. Vö. J.-PH. LÉVY—A. CASTALDO: *Histoire du droit civil*, Paris 2002, 538; MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker* (id.), 48sk.

¹³ MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker* (id.), 49.

¹⁴ E joganyag egyes részeit tekintve Nápolyban és Szicíliában még a XIX. század elején is hatályos volt, vö. H. SCHLOSSER: *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*, Heidelberg 2005¹⁰, 17. A melfi *constitutiókra* nézve ld. még pl. P. STEIN: *A római jog Európa történetében* (ford.: Földi É.), Bp. 2005, 87sk.

¹⁵ MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker* (id.), 49.

¹⁶ E rendelkezés teljes, szövegkritikai megjegyzésekkel ellátott szövegére nézve ld. W. STÜRNER (hrsg.): *Die Konstitutionen Friedrichs II. für das Königreich Sizilien*, Hannover 1996, 402.

¹⁷ H. MITTEIS—H. LIEBERICH: *Deutsche Rechtsgeschichte*, München 1988¹⁸, 296.

¹⁸ A Szász Tükör teljes szövegének magyar fordításához, bevezető tanulmánnyal és a szöveghez készített gazdag jegyzetapparátussal ld. E. VON REPGOW: *A Szász tükör* (közreadja: BLAZOVICH L.—SCHMIDT J.), Szeged 2005.

schat under der erde begraven diepher den eyn pluch geit horet zu der konincklichen gewalt.” (1, 35).¹⁹

f) A fél évszázaddal későbbi *Schwabenspiegel* (1274—1275)²⁰ szerint a kincs egynegyede a találóé (ez a jogforrás egyébként a találás helyeként két ízben is az utcát [*strazze*] említi):²¹ „...dem vinder sol daz vierteil werden” (347).²²

g) A XIII. század második feléből, IX. (Szent) Lajos idejéből származó híres francia szokásjogi gyűjteményben, az *Établissements de Saint Louis*-ban²³ olvasható szabály szerint az aranykincs (*fortune d'or*) mindenkor a királyt illeti meg, az ezüstkincs (*fortune d'argent*) pedig azt a földesurat (*seignor*), aki saját földjén (a polgári és büntetőügyekben a jogszolgáltató hatalom teljességét magában foglaló) ún. *grant joutise*-zal (a későbbi francia nyelvben: *haute jurisdiction*, ill. *haute justice*)²⁴ rendelkezik:²⁵ „Nus n'a fortune d'or, se il n'est rois. Celle d'argent est au seignor qui a grant joutise an sa terre.” (I, 94). Mindez nyilván szorosan összefügg a középkori (és a forradalom előtti újkori) francia jogban ismert „nulle terre sans seigneur” princípiumával²⁶ is, miszerint az ellenkező bizonyításáig minden birtokot hűbértoknak kellett tekinteni. Az itt említett szabályozás tehát semmit sem juttatott az arany-, ill. ezüstkincsből a találónak, az ugyanis mindenkoron a királyt, ill. a *seigneur*t illette meg.

¹⁹ SCHMIDT JÓZSEF fordításában: „A királyi hatalomé minden kincs, amelyet mélyebben ástak el, mint ahogyan az eke jár.”; ld. REPGOW: *i. m.* 138. A teljes kontextusra nézve ld. ZEUMER: *id. m.* 59. Ld. még UŐ: *Der begrabene Schatz im Sachsenspiegel I*, 35, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 22 (1901), 420skk.

²⁰ Utalunk arra, hogy e jogkönyvet első ízben a svájci humanista polihisztor, MELCHIOR GOLDAST nevezte *Schwabenspiegel*-nek a XVII. század elején. Vö. pl. MITTEIS—LIEBERICH: *id. m.* 298; G. KÖBLER: *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein systematischer Grundriss*, München 2005⁶, 104; SCHLOSSER: *id. m.* 16. — A Sváb Tükör teljes szövegének magyar fordításához, bevezető tanulmánnyal és a szöveghez készített gazdag jegyzetapparátussal ld.: *A Sváb tükör* (közreadja: BLAZOVICH L.—SCHMIDT J.), Szeged 2011.

²¹ MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker* (id.), 49 felhívja a figyelmet arra, hogy a szír-római jogkönyv (hrsg. E. SACHAU, Berlin 1907: I, 55 c) is foglalkozik az utcán történő kincstalálással, konkrétan azzal az esettel, amikor az után több ember pl. aranyat, bronzot vagy bármi mást talál. A szír-római jogkönyvre nézve ld. W. SELB: *Zur Bedeutung des Syrisch-römischen Rechtsbuches*, München 1964, ill. W. SELB—H. KAUFHOLD: *Das Syrisch-römische Rechtsbuch*, I—III, Wien 2002 (az itt hivatkozott textusra nézve: II, 188skk.).

²² Részletesen elemzi a Sváb Tükör kincstalálásra vonatkozó szabályait TH. MAYER-MALY: *Komponenten der Regelung des Schatzfundes im Schwabenspiegel*, in: D. Medicus—H.-J. Mertens—K. W. Nörr—W. Zöllner (hrsg.): *Festschrift für Hermann Lange zum 70. Geburtstag*, Stuttgart—Berlin—Köln 1992, 185skk.; összefoglalóan pedig UŐ: *Der Schatz im Acker* (id.), 49.

²³ E nevezetes jogkönyvhöz ld. a hazai szakirodalomból RUSZOLY J.: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*, Szeged 2011, 42.

²⁴ Vö. a német jogi nyelvben ismert *Hofgericht* szóval. Itt most csak röviden utalunk arra, hogy a földesúri jogszolgáltató hatalom (*justice seigneuriale*) a középkori (és sokáig még az újkori) Franciaországban a *coutume*-ök szerint háromféle lehetett: *haute*, *moyenne* vagy *basse*. Ld. e vonatkozásban pl. a 250 évvel később (1520-ban) írásba foglalt *Coutume de Saintonge*-t (ld.: <http://www.histoirepassion.eu/spip.php?article3>) is. E fogalmak későbbi keletű meghatározására nézve ld. pl. C.-J. DE FERRIÈRE: *Dictionnaire de droit et de pratique*, Paris 1769, s. v. *haute justice*, *moyenne justice*, *basse justice* (= http://pierre.collenot.pagesperso-orange.fr/Issards_eng/archiv_div/div_justice_1769.htm).

²⁵ Vö. LÉVY—CASTALDO: *id. m.* 538. A teljes kontextusra nézve ld. P. VIOLLET: *Les Établissements de Saint Louis*, Paris 1883, 164. Az *Établissements* szövege angolul is megjelent, AKEHURST fordításában: *The Établissements de Saint Louis. Thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris* (translated and with an introduction by F. R. P. AKEHURST), Philadelphia 1996; a hivatkozott szabályra nézve: 60sk.

²⁶ E jogelvre nézve — amely még a XVIII. századi Franciaországban is érvényesült — ld. F. BOURJON: *Le droit commun de la France et la coutume de Paris*, I, Paris 1747, 126: „il n'y a nulles terres... qui ne relèvent d'un Seigneur”. (Bourjon művének jelentőségére nézve ld. a hazai szakirodalomból HAMZA G.: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*, Bp. 2002, 142, aki rámutat arra, hogy Bourjon a Franciaországban hatályos jog egységes rendszerbe foglalására tett kísérletet, és a francia *Code civil* struktúrájára is hatással lévő szerkezetbe foglalva mutatta be a XVIII. századi Franciaországban hatályos római jogot és szokásjogot.)

Az *Établissements*-ban ugyanitt olvashatjuk a kincs meghatározását is: „*Fortune est don terre est effondrée.*” Vagyis „kincs az, ami [abban] a földben van [elrejtve], amit megbolygattak”. E meglehetősen lakonikus megfogalmazásból is kitűnik, hogy a kincs esetében — a fentebb idézett szövegrészre is figyelemmel — a földben megtalált (arany-, ill. ezüst)kincsről van szó, amit a földbe rejtettek, és amely akkor kerül elő, mikor a földet „megbolygatták”.

h) A Lévy—Castaldo-féle *Histoire du droit civil* szerzői szerint a római jog kincstalálásra vonatkozó szabályait csak a XIV. században fedezték fel újra;²⁷ a Barbarossa Frigyes által 1158-ban kibocsátott, fentebb kivonatossan idézett rendelet fényében ez a megállapítás nem egészen helytálló.

Kétségtelen azonban az is, hogy még a jogtörténeti értelemben vett újkorban is egy sor olyan jogforrást találunk, amelyek a kincs meghatározott részét a kincstárnak, ill. a földesúrnak rendelik adni.

3. Kincstalálásra vonatkozó szabályok az újkorban — a modern polgári jogi kodifikációk előtt²⁸

a) Amint arra Coing nyomán rámutathatunk, még az újkorban is találunk az előző pont keretében tárgyaltakhoz hasonló rendelkezéseket, noha az egyéb eredeti tulajdonszerzési módokra vonatkozó szabályok mellett a kincstalálásra vonatkozó iustinianusi jogi szabályok is legalábbis részben érvényesültek.²⁹

Coing felhívja a figyelmet arra is, hogy még az újkori territoriális jogokban is lehet olyan kincstalálásra vonatkozó szabályokkal találkozni, amelyeket a *regaliára* vonatkozó rendelkezések hatnak át.³⁰

b) Ennek megfelelően írja még Grotius is 1625-ben megjelent fő művében, a *De iure belli ac pacis libri tres*-ben (2, 8, 7), hogy „ez ma nálunk az általánosan elfogadott jog” (ti. hogy a kincs a fejedelmet illeti), és hozzáteszi, hogy „nagyjában ez a *ius gentium* álláspontja is”,³¹ hiszen ez a jog érvényes a Grotius-korabeli Németországban, Franciaországban, Angliában, Spanyolországban és Dániában is. Grotius 1631-ben megjelent, nagy hatású tankönyvében is szól a kincstalálásról („van verborgen schatten”), ennek kapcsán ugyanakkor a római jogi rezsime is ismerteti, miszerint aki saját telkében talál kincset, megszerzi annak tulajdonát („den eighendom bekomt”), míg az idegen telekben talált kincs fele a telek tulajdonosát („grond-heer”), másik fele pedig a találót („vinder”) illeti.³²

c) Simon van Leeuwen első ízben 1664-ben, Leidenben megjelent *Het Rooms-Hollands-Regt* („A római-holland jog”) c. művében az elrejtett kincseken („verborgen schatten”) történő tulajdonszerzést illetően a hadrianusi-iustinianusi szabályozást ismerteti:³³ a saját telken talált kincset a telek tulajdonosa szerzi meg, az idegen telken talált kincs fele pedig a telek tulajdonosáé („grond-Heer”), másik fele pedig a találóé („vinder”). Van Leeuwen azonban rámutat arra is, hogy számos országban a megtalált kincsek („gevonden schatten”) az

²⁷ LÉVY—CASTALDO: *id. m.* 538.

²⁸ A kincstalálás modern kori jogtörténetének és összehasonlító jogi kérdéskörének vizsgálatáról a terjedelmi korlátok miatt most lemondunk; e kérdéskörrel később önálló tanulmány keretében kívánunk foglalkozni. Ekként a klasszikus polgári jogi kodifikációk kincstalálással kapcsolatos szabályaival is egy későbbi tanulmányunkban szeretnénk foglalkozni.

²⁹ H. COING: *Europäisches Privatrecht*, I, München 1985, 300.

³⁰ COING: *id. m.* 301. Vö. még LÉVY—CASTALDO: *id. m.* 538.

³¹ BRÓSZ R. fordítása (Bp. 1999, 292).

³² H. GROTIUS: *Inleiding tot de hollandsche rechtsgeleerdheid*, Graven-Haghe 1631, 18.

³³ E mű későbbi kiadására hivatkozunk: S. VAN LEEUWEN: *Het Rooms-Hollands-Regt*, Amsterdam 1708, 115.

uralkodót illeti meg, ezt azonban a római-holland jogra nézve („nálunk”; „by ons”) — Grotius *Inleiding*-jére hivatkozva — „bizonytalannak” („onzeker”) minősíti.³⁴

d) Vinnius a következőket írja: „a kincseket az uralkodók maguknak vindikálják, mégpedig teljes egészében, bármilyen helyen is találták meg azokat”,³⁵ és hozzáteszi Grotius szavait, miszerint „ez most” a „ius commune et quasi gentium”.³⁶

e) Ami a XVII. századi Franciaország szokásjogát illeti, Domat kifejezetten rámutat arra, hogy a korabeli, a kincsre vonatkozó francia szokásjogi szabályozás különbözik a római jog kincstalálásra vonatkozó szabályaitól.³⁷ A *droit coutumier* fő szabályként ugyanis a kincs három részre történő felosztásáról rendelkezett, amelynek lényegét Domat a következőképpen ismerteti: a kincsből egyharmad rész illeti meg a találót, egyharmad rész a tulajdonost, egyharmad rész pedig a földesurat, pontosabban a fentebb már röviden ismertetett teljes körű jogszolgáltató hatalommal rendelkező „Seigneur haut Justicier”-t. Amennyiben pedig a találó a tulajdonos, a kincs egyik fele őt, másik fele pedig a *seigneur*-t illeti.³⁸ Ez a szabályozás egészen a nagy francia forradalomig szívósan tartotta magát; a *Code civil*-ben azonban, mint ismert, már a római jogi eredetű feles megosztást intézményesítették.

f) A mágiatiltalom posztklasszikus római jogi eredetű konstrukciója³⁹ még az újkorban is szívósan tartja magát, számos jogforrás tanúsága szerint. Mayer-Maly az idevonatkozó törvényi megoldások mintegy közvetlen előzményeként említi az 1479-es *Nürnberger Stadtrechtsreformation*-t. Ennek 32. titulusa a kincstalálás klasszikus római jogi eredetű szabályait tartalmazza, amennyiben a saját telekben véletlenül talált kincset teljes egészében a találónak adja, míg az idegen telekben talált kincs felét a találónak (*finder*), felét pedig a telektulajdonosnak rendeli adni. Amennyiben viszont a találó tiltott mesterkedést venne igénybe a találás során, a jogforrás a találó részét (*finders tail*) a kincstárnak (*fiscus*) rendeli juttatni.⁴⁰

g) A bajor polgári anyagi jogot átfogóan kodifikáló, rendszerében a gaiusi intélción-rendszert követő,⁴¹ modern polgári törvénykönyvnek azonban még nem nevezhető 1756-os *Codex Maximilianeus Bavaricus civilis* 2. része 3. fejezetének 4. §-a a maga körülményes, kazuisztikus, egyszersmind tankönyvszerű stílusában a kincs (*Schatz*) római jogi alapokon kidolgozott meghatározását adja, miszerint kincseknek a régen eltemetett, befalazott vagy

³⁴ VAN LEEUWEN: *uo.*

³⁵ VINNIUS: *id. m.* 176: „thesaurus Principes sibi vindicant, et quidem in solidum, quocunque in loco reperti fuerint”.

³⁶ VINNIUS: *uo.* Erre a tételre W. BLACKSTONE: *Commentaries on the laws of England*, 1, Oxford 1765, 286 is hivatkozik.

³⁷ „Notre usage est different du Droit Romain pour le droit au trésor.” J. DOMAT: *Les loix civiles dans leur ordre naturel*, I, Paris 1745, 268.

³⁸ DOMAT: *uo.* A modern francia szakirodalomból vö. LÉVY—CASTALDO: *id. m.* 538.

³⁹ Vö. Leo és Zeno császároknak a *Codex Iustinianus* 10. könyve 15., a kincsekről (*De thesauris*) szóló tituluszában fölvev, 474-ben kelt rendeletével, különösen: „Nam in suis quidem locis unicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quaerere et invento uti liberam tribuimus facultatem...” (C. 10, 15, 1, 1). E szövegrész tanúsága szerint, ha valaki saját telkén kincset (vagyis, ahogy a rendelet meghatározza a kincs fogalmát, „olyan ingóságokat, amelyeket ismeretlen tulajdonosaik rejtettek el hosszabb ideje”) keres — hacsak nem követ el tiltott és büntetendő szentségtelenségeket vagy más, törvénytelen mesterkedést — a kincsen a találó tulajdonjogot szerez. Aki tehát a kutatás során „varázseszközöket” használt, aki „mágikus praktikát” vett igénybe a kincskeresés során, nem tarthat igényt a kincs tulajdonjogának rá eső részére.

⁴⁰ „...Wo aber durch verpottne kunst ichts gefunden würd, so ist des finders tail gem gemeinen fisco verfallen.” Ugyanez a koncepció tükröződik az 1679-es *Tractatus de iuribus incorporalibus*-ban (12, 3) is. Vö. TH. MAYER-MALY: *Ducente fortuna*, in: R. S. Bagnall—W. V. Harris (ed.): *Studies in Roman law in memory of A. Arthur Schiller*, Leiden 1986, 145.

⁴¹ Vö. pl. F. WIEACKER: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1967², 327. Ahogy STEIN: *id. m.* 146 fogalmaz, „tartalmi szempontból a *Codex* a *ius communé*-nek a hagyományos intélción-rendszerben kifejtett bajor változata”.

egyébként elrejtett dolgok minősülnek, úgy, hogy azok tulajdonosáról már senki sem tud. A kincstalálásra nézve 1752-ben született meg a bajor *Landrecht*-ben ismertetett szabályozás, amelyben viszont inkább a posztklasszikus római jog, ill. a középkor kincstalálásra vonatkozó koncepciói tükröződnek. Fő szabály szerint a kincs kétharmad része a kincstárat, egyharmada pedig a találót illeti, amennyiben valaki a saját tulajdonában lévő dologban találja meg a kincset. Amennyiben pedig idegen dologban találunk kincset, a kincs egyharmadán a találó a hely tulajdonosával osztozik, kivéve, ha a kincset nem véletlenül találták meg, hanem azt a tulajdonos tudomása és akarata nélkül kutatták fel vagy ásták ki, ebben az esetben ugyanis a kincs egyharmada kizárólag a „hely” tulajdonosát (*proprietary loci*) illeti meg. Amennyiben azonban természetfeletti, „babonás” eszközöket, tehát mágikus praktikát vettek igénybe a keresés során (itt a C. 10, 15, 1, 1 fentebb már idézett gondolatai csengenek vissza⁴²), az ilyen tiltott eszközökkel kincset kereső személyt a kódex a büntetőjogi jogkövetkezmény kilátásba helyezése mellett megfosztja az egyébként neki járó résztől, és azt a kincstárnak juttatja. Ez a joghátrány ugyanakkor nem érinti a tulajdonost, amennyiben ő vétlen volt.⁴³

h) A mágiatilalomnak a bajor *Landrecht*-ben történő felbukkanása, tekintettel arra, hogy 1756-ban járunk, furcsának tűnhet, de e vonatkozásban utalunk arra, hogy ez a mágikus cselekedetekkel szembeni harc — ahogy Mayer-Maly fogalmaz⁴⁴ — még a következő mintegy fél évszázadban is szerepet játszott a kincstalálásra vonatkozó szabályok körében. A kincstalálás szabályait tekintve is rendkívül kazuisztikus 1794-es porosz *Allgemeines Landrecht*-ben is találunk olyan szabályt (1. rész, 9. cím, 86. §⁴⁵), amely az ilyen természetfelettinek hitt eszközök segítségével a kincshez jutott személyt megfosztja a kincstől.

Ennek kapcsán Mayer-Maly érzékelhető iróniával rámutat arra, hogy az ALR is mutatja: „a mágiatilalom és a felvilágosodás nem zárták ki teljesen egymást”.⁴⁶

i) A csupán tervezet formájában maradt 1766-os *Codex Theresianus*-ban (2, 4, 5. §, 80) is találunk utalást a mágiatilalomra.⁴⁷ Ennek átdolgozása, a Horten-féle tervezet (1772—1786) is teljes egészében ezt a koncepciót követi (2, 3, 24),⁴⁸ és csak a Martini-féle tervezet tükrözi a felvilágosodás tanait e vonatkozásban, hiszen ez már nem tartja szükségesnek, hogy megtiltsa

⁴² Vö. MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 144.

⁴³ „Gefundener Schätzenhalber, welche solange Zeit vergraben, eingemauert, oder sonst verborgen gewest, daß man den Eigenthümer nicht mehr davon weiß, wird das General-Mandat von Anno 1752 hiermit folgendermassen erneuert. Soll man den Schatz in deren Theile theilen, wovon dem Fisco zwey Drittel zugehen, der Überrest aber dem Erfinder, wenn er den Fund auf seinem Eigenthum thut, verbleibt. Falls aber derselbe in fremden geschiehet, so theilt der Erfinder sothanes Drittel mit dem Eigenthümer des Orts, ausser da der Schatz nicht von ungefähr gefunden, sondern ohne des Eigenthümers Wissen und Willen mit Fleiß darauf nachgesucht oder gegraben worden, welchenfalls das ganze Drittel dem Proprietario Loci allein zugehört. Gebraucht man sich aber etwan gar Aberglaubischer Dingen hierunter, so verfallt man dadurch nicht nur in malefizische Strafe, sondern der Antheil, welchen man sonst dabey gehabt hätte, gehet verlohren, und kommt dem Fisco zu, jedoch ohne Præjuditz des Eigenthümers, wenn er bey der Sach unschuldig ist.“ — E vonatkozásban is utalhatunk Földi András szavaira, aki — más összefüggésben — megjegyzi, hogy „Kreittmayr archaikus stílusú német nyelvű törvénytörvényesze valószínűleg az eredeti alakjukban deklínált latin szakkifejezésektől”; ld. FÖLDI A.: *Észrevételek a bona fides ausztriai recepciójának kérdéséhez*, in: Rácz L. (szerk.): *A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi*, Bp. 2011, 41.

⁴⁴ MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 145.

⁴⁵ „Wer zur Nachsuchung von Schätzen vermeintlicher Zaubermittel, durch Geisterbannen, Citiren der Verstorbenen, oder anderer dergleichen Gaukeleyen, es sey aus Betrug oder Aberglauben, sich bedient; der verliert, außer der sonst schon verwirkten Strafe, sein Anrecht auf einen etwa zufälliger Weise wirklich gefundenen Schatz.“

⁴⁶ MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 144.

⁴⁷ „Daß Niemand, wer der auch sei, sich gelüsten lassen solle, mit ungeziemenden und abergläubischen Künsten Schätze zu graben...“ Vö. MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 144.

⁴⁸ „Niemand, wer der auch sei, solle sich gelüsten lassen, mit ungeziemenden und abergläubischen Künsten Schätze zu graben...“ Vö. MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 144.

a mágikus praktika alkalmazását a kincstalálás előtt és során, ill. hogy ahhoz büntető- vagy polgári jogi szankciókat fűzzön.⁴⁹ Ez a modern koncepció fog majd tükröződni az 1811-es osztrák ptk. kincstalálásra vonatkozó szabályaiban is.⁵⁰

Ami a rövid és hézagos jogtörténeti áttekintésünkben vizsgált szabályokat, ill. azok hatástörténetének értékelését illeti, kétségtől megállapítható, hogy a modern jogok többségére nem a fenti speciális konstrukciók, hanem az elsősorban a iustinianusi Institutiókból ismert hadrianusi szabályozás gyakorolt nagy hatást, hiszen az első ízben dokumentálhatóan Hadrianus által intézményesített elgondolás (miszerint az idegen telekben talált kincs tulajdonjogának fele a megtalálót, fele pedig a telek tulajdonosát illeti), valamint Paulus híres definíciója (miszerint a kincs egy bizonyos régen elrejtett, értékes dolog, amelyre már nem emlékeznek, s így nincs tulajdonosa) — persze modernizált formában, olykor persze bizonyos eltérésekkel, de — számos modern (elsősorban, de nem kizárólagosan európai és latin-amerikai) polgári törvénykönyvben szívósan tovább él mind a mai napig. E kérdéskör összehasonlító jogi vizsgálata azonban egy későbbi tanulmány feladata lehet csupán.

Irodalom

A Sváb tükrő (közreadja: BLAZOVICH L.—SCHMIDT J.), Szeged 2011

W. BLACKSTONE: *Commentaries on the laws of England*, 1, Oxford 1765

F. BOURJON: *Le droit commun de la France et la coutume de Paris*, I, Paris 1747

H. COING: *Europäisches Privatrecht*, I, München 1985

C.-J. DE FERRIÈRE: *Dictionnaire de droit et de pratique*, Paris 1769

J. DOMAT: *Les loix civiles dans leur ordre naturel*, I, Paris 1745

E. ECKSTEIN: *Das Schatz- und Fundregal und seine Entwicklung in den deutschen Rechten*, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 31 (1910)

⁴⁹ Így MAYER-MALY: *Ducente fortuna* (id.), 144.

⁵⁰ Az 1811-es osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* eredetileg a talált kincs egyharmadát a kincstárnak rendelte juttatni (míg a talált kincs egyharmada a telektulajdonost, egyharmada pedig a találót illette meg). Ezt a szabályt azonban 1846-ban hatályon kívül helyezték, mégpedig abból a megfontolásból, hogy a találó a régészeti és művészettörténeti szempontból fontos kincsleleteket ne titkolja el. A jelenleg hatályos 399. § alapján a kincs fele a találót, fele pedig a telek tulajdonosát illeti, a 398. § szövegében pedig a kincs fogalmának meghatározása kapcsán részben Paulus (D. 41, 1, 31, 1) szavai csengenek vissza, miszerint azok az értékes dolgok (a pénz mellett az osztrák ptk. kifejezetten utal az ékszerre és más drágaságokra is) minősülnek kincsnek, amelyeket már olyan régen elrejtettek, hogy azok korábbi tulajdonosa már nem deríthető fel. Az ABGB további szabályai részben a Hadrianus utáni császárok (Marcus Aurelius, Constantinus, Zeno) kincstalálással kapcsolatos rendeleteiben foglalt szabályok hatását is mutatják. A 398. § második mondata értelmében a kincstalálás tényét be kell jelenteni a műemlékvédelmi hivatalnak. Fontos szabályokat állapít meg a kincstalálás tekintetében az ABGB 400. §-ának három törvényi tényállása is, melyek értelmében a) amennyiben valaki egy „nem megengedett cselekmény” folytán jutott a kincshez, ill. b) aki a tulajdonos tudta és akarata nélkül kutatta fel a kincset, c) avagy a kincsleletet eltitkolta, az ő része a kódex által „Angeber”-nek nevezett feljelentőre, ill. bejelentőre, ennek hiányában pedig az államra száll.

R. FISCHER ZU CRAMBURG: *Das Schatzregal. Der obrigkeitliche Anspruch auf das Eigentum an Schatzfunden in den deutschen Rechten*, Höhr-Grenzhausen 2001

FÖLDI A.: *Észrevételek a bona fides ausztriai recepciójának kérdéséhez*, in: Rác L. (szerk.): *A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi*, Bp. 2011

FÖLDI A.—HAMZA G.: *A római jog története és intézményei*, Bp. 2014¹⁹

H. GROTIUS: *Inleiding tot de hollandsche rechtsgeleerdheid*, Graven-Haghe 1631

HAMZA G.: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*, Bp. 2002

G. KÖBLER: *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein systematischer Grundriss*, München 2005⁶

J.-PH. LÉVY—A. CASTALDO: *Histoire du droit civil*, Paris 2002

TH. MAYER-MALY: *Der Schatzfund in Justinians Institutionen*, in: P. Stein—A. D. E. Lewis (ed.): *Studies in Justinian's Institutes in Memory of J. A. C. Thomas*, London 1983

TH. MAYER-MALY: *Ducente fortuna*, in: R. S. Bagnall—W. V. Harris (ed.): *Studies in Roman law in memory of A. Arthur Schiller*, Leiden 1986

TH. MAYER-MALY: *Komponenten der Regelung des Schatzfundes im Schwabenspiegel*, in: D. Medicus—H.-J. Mertens—K. W. Nörr—W. Zöllner (hrsg.): *Festschrift für Hermann Lange zum 70. Geburtstag*, Stuttgart—Berlin—Köln 1992

TH. MAYER-MALY: *Der Schatz im Acker*, in uő: *Rechtsgeschichtliche Bibelkunde*, Wien—Köln—Weimar 2003

H. MITTEIS—H. LIEBERICH: *Deutsche Rechtsgeschichte*, München 1988¹⁸

RUSZOLY J.: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*, Szeged 2011

W. SCHMID: *Die Jagd nach dem verlorenen Schatz. Ein Schlüsselmotiv in der Geschichte des Mittelalters*, Landesgeschichte als multidisziplinäre Wissenschaft. Festgabe für Franz Irsigler, Trier 2001

H. SCHLOSSER: *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*, Heidelberg 2005¹⁰

W. SELB: *Zur Bedeutung des Syrisch-römischen Rechtsbuches*, München 1964

W. SELB—H. KAUFHOLD: *Das Syrisch-römische Rechtsbuch*, I—III, Wien 2002

P. STEIN: *A római jog Európa történetében* (ford.: Földi É.), Bp. 2005

W. STÜRNER (hrsg.): *Die Konstitutionen Friedrichs II. für das Königreich Sizilien*, Hannover 1996

The Établissements de Saint Louis. Thirteenth-century law texts from Tours, Orléans, and Paris (translated and with an introduction by F. R. P. AKEHURST), Philadelphia 1996

E. M. TYLER: (ed.): *Treasure in the Medieval West*, York 2000

S. VAN LEEUWEN: *Het Rooms-Hollands-Regt*, Amsterdam 1708

A. VINNIUS: *Institutionum imperialum commentarius*, Amsterdam 1665⁴

P. VIOLLET: *Les Établissements de Saint Louis*, Paris 1883

E. VON REPGOW: *A Szász tükör* (közreadja: BLAZOVICH L.—SCHMIDT J.), Szeged 2005

F. WIEACKER: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1967²

K. ZEUMER: *Der begrabene Schatz im Sachsenspiegel I*, 35, Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung 22 (1901)

K. ZEUMER: *Quellensammlung zur Geschichte der Deutschen Reichsverfassung in Mittelalter und Neuzeit*, Tübingen 1913